

Răsbunarea Hanului

de IOAN SLAVICI

Era pe la sfârșitul războiului de treizeci de ani, și lesuții, dându-și silința să câștige în țările dela răsărit pentru stăpânirea Pașii ceace se perdeseră în cele de la Apus. Indupăcaseră pe regele Polonia, atunci Viadslaw IV Vasa, să-i silească pe supuși săi ortococi, Ucrainii, a primi așa zisa ununiu cu biserică latină.

Simțindu-se prea slabi spre a ține drept cu Polonia, cei slătiti erau spătiti a cere ajutor dela coreligionarii lor moscoviti. Căpetenia lor, Hatmanul cazăcesc Bogdan Hmielnițchi, îl socotea însă pe marele Duce de Moscova mai primejios decât regele Poloniei, a cerut dar ajutor de la Poarta otomană. Aceasta n'a voit, se înțelege, să se amestece în gălăvele creștinilor și avea și de alinații cuvinte de a nu intra în războiu cu Polonia. Marele vizir Mehemet Pașa fusese însă timp mai îndelungat Pașa de Buda și era bine dumiț asupra celor ce se petreceau în țările de la Apus; el le dă deci vasalii creștini ai porții îndrumarea de a le veni Cazacilor într'ajutor.

Gheorghie Rákóczy I., Voivodul Ardealului, care trăia în bună vecinătate cu regele Poloniei, n'a ținut seama de îndrumarea aceasta, fără Mateiu-Vodă Basarab, având legături de prietenie cu Rákóczy, nu s'a unit nici el cu Vasile-Vodă, ca să le dea cazacilor ajutor.

De aceea Mehemet-Pașa l'a pus pe Vasile-Vodă la cale să-l răstoarne pe Mateiu-Vodă pentru că să fie ridicat în scaunul Munteniei un Domn, care e gata să le vie Cazacilor într'ajutor. După spusele lui Alosu Contarini, Bahul Venetiei, vorba era ca Vasile-Vodă Lupul să treacă el însuși în Muntenia, iar în scaunul Moldovii să rămăie fiul său.

A și făcut Vasile-Vodă Lupul încercarea de a-l alunga din țară pe Mateiu-Vodă, dar a suferit o grea înfrângere și astfel nu i-a rămas decât să încheie și numai el singur legătura cu Hatmanul Cazacilor, care mai era acum ajutat și de Hanul Tătărilor din Crimeea.

A urmat apoi un lung și adese ori întrerupt războiu, în timpul căruia Tătarii năvălau la timpuri potrivite în Polonia, de unde se întorceau încărcăți de fel de fel de pradă.

Când cu una din aceste năvăliri în câmp în robia lor și un comite Pototchi.

De aceea familia Pototchi, ai cărora urmași trăiesc și azi, o de obârșie veche și era foarte bogată, Hanul Tătărilor a cerut pentru punerea în libertate a robului o mare sumă drept răscumpărare.

Vasile-Vodă avea legătură cu frunții Poloniei, în deosebi și cu Comitul Pototchi. Una dintre fițele lui era măritată după Ducele de Lituania, și prin această întru în înrudire cu cei mai aleși dintre sileziții țărăști. Rudele robului l'au rugat deci să fie pe lângă Hanul, tovarășul său de luptă, bun mijlocitor pentru scăderea sumei de răscumpărare.

El își dădea seama, că nu se cade să se amestece în daraverea a-aceasta și se simțea oarecum imbrăncit între nicovală și baros, străntorat, încă încaperile cele largi ale curții sale i se păreau de tot străine. Se plimba, săracul de el, de fel până oolo sbătându-se frământat de gânduri răsvrătite și nu știa ce să facă și cum să potrivască lucrurile pentruca nici pe Hanul să nu-l jignească, nici sleahă le sească și nu se strice.

Cel ce în gânduri și simțăminte nu se potrivise nu sunt de o potrivă, ei protivnici și întră în vrălbă, iar într'insul erau învrăbiți o-mni și Domnul.

Ca om el era pătuns de gândul, că cel ce se răstoiește sunt, cel drept, protivnici, dar n'au să fie totdată și dusmani stăpâniți de ură oarbă.

Mateiu-Vodă era prieten cu Gheorghie Rákóczy, care pusese la cale un catichism calvinesc în românește pentru ca să-l lispitească pe Românii a se lăpăda de legea lor strămoșească. El, Vasile-Vodă, stăndu-se Domn al Moldoviei, se apropiase sultetează de fratele lui Moise-Vodă, Petru Movila, Metropolitanul Chiuvului, care deiește catichismul ortodox. Erau deci protivnici, protivnici și fi fost și fără-aceia să mai fi fost la mijloc legăturile cu Cazacii, și s'au răboiit, dar dusmani nu erau și de aceea în urmă au făcut împreună multe lucruri bune și frumoase, pe care unul fără de altul n'ar fi fost în stare să le facă.

Tot așa se răboia cu șchițăii pentruca ținea la legea lui cum el ținea la alor, dar dusman nu le era și mult s'ar fi bucurat dacă s'ar izbucni să-l scape din robie pe acei Pototchi.

Domnul însă, Domnul Moldovii, ridica degetul și zicea: „Stăi, omule, nu te pripți! Bagă de seamă că nu cumva prin o faptă nechibzută să-ți faci dusman pe Hanul Tătărilor, care stă în fruntea miștor cete de călăreți destoinici la lupte și-ți este azi ajutor în treburi după a ta părere foarte binecuvântate.

re, ca să mă duc acolo și mă voi face luntre și punte, ca să-l soap și fără de o răscumpărare pe leaulul acela din robie”.

Vasile-Vodă s'a uitat lung la el. În deosebi acum seama, că a-aceasta încă mai puțin se cade s'o facă, dar la strămoșii se dau de gol neajunsurile firii omenești, și el n'a zis „nu!” ci „da!”, — ce-i drept cam cu jumătate de gură, dar fără de a dovedi.

Grecul cel viclean a plecat apoi în Crimeea, a străjicit la dreapta și la stânga, a dat de urma robului, care se afla închis într'un turn dela marginea mării, a ameniț cu băntuți și a nămit cu galbenii pe paznicii turcului și l'a făcut să ia Pototchi la corabia, care luncând repede de pe luntre mării l'a dus la Stambul, de unde s'a întors cu mare încumtur în țara lui.

Asa a scăpat comitele Pototchi, ceace ar fi fost foarte bine, dacă Grecul ar fi mai știut și să-și stăpânească pornirile. El însă s'a lăudat cu succesul obținut, încât vestea a mers până la cortul Hanului, care nu era încăntat de cele petrecute.

Aflând de unde au pornit lucrurile, Hanul a nșhițit un nod, a clipit din ochi, a râcnit odată și a scrășnit din dinți, a tras în răboiul lui Vasile-Vodă o creștătura adâncă pentruca nu cumva să uite cele petrecute, apoi și-a căutat de treburi către-când nimic nu s'ar fi petrecut. Apele Nistrului au curs și ele înainte tot ca și când nimic nu s'ar fi petrecut, și abia după trecerea câtorva ani a ajuns Vasile-Vodă să se ncredințeze, că Hanul l'a păscut.

Simțindu-se străntorat din toate părțile, el își căuta razăm mai sigur și de aceea și l'a făcut ginere pe Timus, fiul Hatmanului Hmielnițchi. În fata acestor fapte, Polonia, Gheorghie Rákóczy II și Mateiu-Vodă Basarab au mai strâns legăturile și l'au adimat în Moldova la un loc pe boierii nemulțumiți punându-le în frunte pe Gheorghia Ștefan, cel mai însetat de mărire dintre dânsii.

Iar s'a pornit apoi lupta între cei doi Domni români, și Vasile-Vodă, bătit ca mai înainte, a fost nevoit să părăsească țara și să-și caute adăpost la ginerele său Timus, care aduna meren cete de Cazaci zaporooveni, ca să se pună în fruntea lor, să plece în Moldova și să-i ridice iar pe socrul său în scam.

Prea era însă Gheorghia Ștefan din multe părți ajutat pentruca cetele cazacilor, ori și cât de vitej ar fi fost ei, să-i poată adunga nu-

mal ele singure din țară. Socrul și ginerele au chibzuit dar să trimiță la Hanul Tătărilor o soție, ca să ceare ajutor, căci și-l știa bun prieten în lupta contra Poloniei.

Hanul a primit soția cu multă bunăvoință și zăbind cu mulțumire. „Da!” — a zis el frecându-și mâniile. — Foarte bucos am să-l dau ajutor! S'ar putea să nu-l dau? Să vie însă Vasile-Vodă el însuși aici, ca să ne înțelegem dela rost la rost — ca doi prieteni buni ce suntem”.

Vasile-Vodă a grăbit și s'a dus cu bucurie, ca cel mai nevinovat om, fără ca să bănuiască ceva, cu toată încrederea.

Hanul l'a primit cu încă mai multă mulțumire pe el însuși, și l'era adevărată mulțumirea, căci demult doră să se vadă față în față cu el — în toată lărgimea.

Nu mai răneea acum Hanul și nici din dinți nu mai scrășna; pe Vasile-Vodă l'au trecut cu toate aceste răcorile când i s'a uitat în ochi, din care se revărsa văpaia mâniilor de mult înăbușite.

Tot fără ca pisica se apropia de el și Hanul, dar ca pisica ce-și ia vânt să se arunce asupra prăzii. — „Bine, bre! — Îț zăse cu un zămbet diavolesc și roșind vorbele printre dinți. — Ce fel de oameni sunteți voi creștini! — Vă cerțai între voi și, ajunși la încetare ne chemați fel unii, fel alții într'ajutor pe noi, închinători lui Alah, iar după ce n'am pus pentru voi viața în joc, umeliți prin dosul nostru, ca să vă bațefi joc de noi?”

Acum se dumiri Vasile-Vodă, de ce anume e vorba, și voi să-l dea răspuns.

Hanul ridică degetul. — „Nict o vorbă!” — străjă dânsul. — Păcatul tău nu poate găsi lertare! L'a scăpat tu prin uneltire mișlească pe Leahul acela, care ne era amandurora dusman, ba dacă e vorba, mai mult tie decât mie: să-ți vorbesc, cine are să se scape pe tine!”

Zadarnice au rămas apol toate stăruințele celor de alt gând. Hanul l'a legat cobză pe Vasile-Vodă și l'a trimis la Stambul, unde mulți ani greii și lungi de-a rândul a zăcut în temnița celor sapte turnuri.

Ear Cazacilor nu le-a rămas decât să ceare ajutor dela marele Duce de Moscova, care cam pe timpul, când Vasile-Vodă a intrat în temnița, a pus piciorul în Kiev, de unde n'au mai lesit decât în zilele noastre.

IOAN SLAVICI

(Reproducerea Interzisă!)

Robie'

Sab loc solar se mistuc senila
Deșert — pierdat în zări rătăcitoare;
Și dinspre Sad — ca și an vis ce moare —
Se scarge-o apă galbenă. E Nilul...

O larmă tristă — par'că din sardină —
Răhate printre duncle-arbite.
Și-un farmec de oameni și de vite
Se-arată sab potopal de lămnă.

Ca trapari îndoite sab povară,
Cu ochii nșpiți în glo care-l frige
Tradiiți robi ce na' ndrăznesc să strige,
Intr'una cară, nesfârșit tot cară.

Cresc turnari slidătoare de cetate;
Gem grânce în pântec de hmare,
Der ei se simt pierind... Și na' scăpare!
Doar biclat cade, ritmic pe-al lor spate.

Sab famal arșeșelor cupatoare,
Pe machille piramidel sambre
Se cațără de zor, ca niște ombre
Scăpate din infernari arzătoare.

Ca tragice sfârșiri, ca saltari crante,
Ca năvăliri spontane și febrile,
El par o turmă neagră de gorile
Urcând să cuceresc an vârf de mânte.

...Acum, s'oa coborât. Iar palmierii
Ce și'n naltă'n zere trupul sabjitatec,
Indăioșiți de chinul lor săbatec
Gonesc spre dânsii vântul rece al scrii.

Și mânc n zori plăți-vor robi iară
Tribatal aprig porancel de soartă,
Având merca în piept nădejdea moartă —
Și'n spate-accioș crâncenă povară.

Dar Solar — malt dorita! — va să vină!
Și, sgudaind campionat somn al Firii,
Va prăbuși palatela-aspirii,
Nălfând pe robi liberi spre lămnă!

VIROLIU MOSCOVICI

*) Din „Poeme biblice”.

Te-ai întreat vre-odată?

Te-ai întreat vre-odată, când te-am iubit mai mult?

Știu ziua, zi de iarnă, de vânt și de ninsoare,
Știu ceasul, — și știu încă cu câtă nerăbdare,
Mă chinula mândria, și nu voiam s'ascult.

Dar n'ascultam, iubite, nici cântecul nădejdii...
Eram atât de mic în fața unui vis;
Primeam cu ochii turburi, simțeam că s'a deschis
În mine — ca o floare — dorința de primejdii.

Și mi-am iubit voița, și chinul meu tăcut,
Și dorul, dorul aprig ce m'i turbura privirea,
Și avânturile rele; și mi-am iubit lubirea,
Cum îți lubești păcatul, ce'n gând îți s'a născut.

Era o zi de iarnă... ardeam de friguri grele;
Dar ai întors spre mine doi ochi neștiutori;
Cum te-am iubit atunci! Gîndiri, voița, fiori, —
Cum s'a mblănzit tot visul în plânsetele mele...

GINA SANDRI

Moș Evghenie

de A. NORA

Deși cel mai bătrân din familie, tot el cel mai de vreme în picioare. Nu s'întâmpla niciodată ca vecinii, deschizând ochii, să nu-l și găsească printru. Dar nici bătrânica lui nu zăbovea, și când fetele se întindeau leneșe în pat în agonia somnului, amândoi se dedau cu zel îndelelnicirilor gospodărești.

Cu haina' roasă și peticiată, de o lărgime ce dovedea că pe vremuri îmbrăcuse un trup mai plin, pe cap eu o tichie care-l ținea de răcoala, iar în picioare Mare, era cale lungă, de câțiva kilometri. Și moșul le străbătea cu curaj, cu spinarea adusă spre pământ și cu ochii în trotuar. Iar la însoțitoare, și încărat cu povară, o întindea apăsă pe acelaș drum, fără ca un grăunte de măhnire să-l piște. Își ținea viața așa cum îi era dat, fără să crăncenească, fără ca un gemăt să-i iasă din piept.

Treaba nu se isprăvea nici, căci, ajuns acasă, înlocuia pe cea mai harnică slujnică, în ajutorul ei-l da nevestei. Curățea cartofii, trecea prin sită pătlăgelele roșii, puneu cratițele la foc, aducea apă dela cișmea, tăia ceapa, bătea carnea, toca vitetele, cecea ardei, rețeza capetele hamelor. Și, în vremea asta, numai ce auzea:

— Tată, ai dus la cizmar ghețele Zoi?
El, cu ton declamatoriu, de om pornit pe parodii:
— Porunca s'a îndeplinit.
— Aj fost la madam Chircu, să-i spui că venim mâine?
Bătrânul, cu aceeași seninătate:
— A fost „Ghiță”, dar n'a găsit-o acasă.
— Păi să te mai rezezi odată!

Cu acelaș ton tărgănat:
— Bine, Maria ta!
Lelia sosea de regulă zornită:
— Hai, tată, pune degrabă masa!
— La comandă! — răspundea, glumet, bătrânul.
Și, adresându-se unui chelner invizibil:
— Să vie!
Dar nici masa nu i-o lăsuu tehnicități:
— Adu sticla cu apă!
— Unde-i paharul meu!
— Mie nu mi-ai pus furcăliță!

Se întâmpla chiar ea să se observe tocmii acum lipsa untelemmului sau a oțetului, și moș Evghenie se scula răbdător și da fuga la băcănie.

După masă se mai milostieva câte una din fete să spele vasele, dar totdăuna asistată de bătrân, și, dacă nu era semn că a pornit-o în oras să îndeplinească numărătoarea comisionare ale năvălitoarelor membre ale familiei, cari, cu toată mizeria în care se zăbeau, luau viața tot de sus și înțelegeau s'o ducă în trândăvie, ca în vremele frumozese.

Cu hărșălele astea de harnal, se scurgea ziua pentru fostul stăpân al cunoscutului magazin de manufactură: „La țărane de aur”. Seara se culca liniștit, cu mintea și sufletul în perfectă armonie, fără nicio convulsie nervoasă, de contrastul dintre trecut și prezent. Iar din revărsat de zori o lua deacapo.

A. NORA

Octavian Goga: „Domnul Notar”

de Tudor Șoimaru

Trăim clipele satisfacerii revendicării naționale. Cum am ajuns la ele, prin câte jertfe comune sau sângerări dureroase, sunt față în față cu amărăciunea. Ele sunt îngroșate azi de liniștea momentului. De acum înainte, trecând marginea actualității, fac parte din podoabele trecutului cari, numai prin pagina romancierului, versul poetului, penelul pictorului sau obiectivitatea cronicarului, își mai pot face loc în cercul luminos al conștiinței noastre.

Afară de copilul de școală, silit să înregistreze faptul sub impulsia baghetei profesorului, cine se mai găndește azi, de pildă, că dacă n'ar fi fost ocupația rusească, București n'ar fi avut faimoasa sosea Kiseleff? Și tot așa — când liniștea pășii și dorința multumită — ne permit să înăbușim durerea trecutului în veselia prezentului, cine se mai găndește la unimintele îndurate de românii sub jugul unguresc? Desigur că nici negustorul care și-a deschis azi prăvălie pe locul ocupat altădată de taraba aspiratorului ungur, nici omul politic, care sootind că misiunea îi este îndeplinită, trec nepăsător la îndatoririle momentului. Rămâne singur scriitorul să-și ia povara aceasta, destul de grea, de-a mai reaminti cititorilor sau spectatorilor iocoanele trecutului, atunci când par a fi mai sterse sub cobul uitării. Este o datorie serioasă ca, măcar din când în când să ne reamintească de suferințele trecute, precum dăminele bisericilor — nu fac să ne reamintim la numite răstimpuri de niște morți dragi.

Această datorie și-a îndeplinit-o acum această Teatrul Național, reprezentând „Domnul Notar”.

Domnul Notar este tipul renegatului. Pornit dela țară, a fost crescut în mediul străin și viciat al orașelor mari. Pesta — ca să păstrăm pronunțarea autorului — l'a fost leagănul iluziilor, precum singuratutul sat de români — bănișii fusese leagănul copilăriei. În Pesta a simțit primele îndemnuri la mărire, primele inițieri de palmă. În lumina elegantelor cafenele în su-

Victor Eftimu

„Domnul Notar” face parte ca și „Manasse” din teatrul de luptă. Aici însă, lupta dintre două credințe se transformă în lupta națională. Nu mai privim subiecții unei vechi tradiții a unui sembul, ci sbuciumul unei întregi naționalități sub biciul dusmanului. „Domnul Notar” în această privință l'a proporții. Nu mai este vorba de suferința unui om aparte — căci încontestabil oameni ca Manasse forneauză singurateci — ci de suferința unui popor. Căci în suferința bătrânului Borza — care își vede cu durere ginerele înstrăinat de neamul lui — sau în cuvintele dureroase ale pristavului Mitruț, silit să-și părăsească satul, la voia întâmplării ca un câine al nămanului, se sbuciumă durerile unui întreg popor, se frământă reprimul unui neam întreg față de un flu-răcit al său. Iar moartea notarului sub glonteie ucigător al socrului său la proporția unui simbol: moartea aspiratorului la desăntășirea violentă a durerii aspiratului.

Dar dacă te ugi bine la el și privești în albul ochilor lui — unori înlăcrămați de melancolie, alte ori săgetători de ironie, noi desluși un vag regret al bohemului ce se simțea bine lângă soba din podul „Adeverului”, se simțea la largul lui, sus, în pardisul teatrului și se simțea tănăr și plin de anănt, când ținea odinioară numere din cartelele virtutii de pe Cămpineanu. Îl văd trecând, acum cățira ani, pe Calea Victoriei, într'un pardesiu vechiu și cu o pălărie prea mică, pentru un cap mare. La subsuoară un sul de lirtie! Să fi fost manuscrisul aceluia feroc „Insirle Mărgărite” sau erau pagini virgine, care așteptau rodul inspirației „Cocoșului Negru”? Nu știu!

În orice caz, poetul, purta în ochi lumina amurgurilor de toamnă, răsfrângându-se asupra lebedelor sacre ce-almeacă elegant pe luciul lacurilor din baeme și-l urmărea de departe aureola, care precum impresora capetele sfîmlor, împletește cumănt de raze pentru adevărații poezi!

TUDOR ȘOIMARU

*) Din volumul de critice care va apăre în curând.

HARRY